

Journal of Islamic Propagation

Volume 1 ● No 4 ● Autumn & Winter 2020

A Qualitative Study of Causes of Lying Between Couples and Their Solutions

Asghar Hadi*

Abstract

One of the unhealthy moral traits is lying between couples, which contributes to the instability of families. The current study seeks to identify the causes of lying between couples and their solutions through qualitative research. This study deals with six main factors of lying: 1. Peaceful lies in order to establish and maintain a relationship; 2. Peaceful lies in order to maintain the person in the relationship; 3. Exaggerated lies; 4. Harmful hostile lies; 5. The lies of self-denial; 6. Social factors. In addition, it refers to two categories of individual and social strategies for its solution. Familiarity of families with the results of the study aiming to prevent the creation of inequality in the family and also its spread, and finally, the strength of families and prevent them from faltering as well as the proper upbringing of children and the new generation, are some of the ultimate goals of the study. Preachers can consider this study as a solution to the problems of families.

Keywords

Causes of lying, Factors of cold couple relationships, Spouses quarrel, Qualitative method in family studies.

* Faculty member of Islamic Sciences and Culture Academy: a.hadi@isca.ac.ir.

بررسی کیفی عوامل دروغ میان زوجین و راهکارهای برون‌رفت

اصغر هادی*

چکیده

یکی از صفات اخلاقی ناپسند، دروغ میان زوجین است که در ناپایداری خانواده‌ها نقش دارد. پژوهش حاضر، درصدد است که عوامل دروغ‌گویی میان زوجین و راهکارهای برون‌رفت از آن را به روش تحقیق کیفی شناسایی کند. در این پژوهش، به شش عامل اصلی دروغ‌گویی میان زوجین پرداخته شده است: ۱. دروغ مسالمت‌جویانه در راستای ایجاد و نگهداشت رابطه؛ ۲. دروغ مسالمت‌جویانه در راستای حفظ خود در رابطه؛ ۳. دروغ اغراق‌آمیز؛ ۴. دروغ خصمانه آسیب‌زا؛ ۵. دروغ نفی خود؛ ۶. عوامل اجتماعی. همچنین، به دو دسته راهکار فردی و اجتماعی برای درمان آن، اشاره گردیده است. آشنایی خانواده‌ها با نتایج تحقیق با هدف پیش‌گیری از ایجاد ناراستی در خانواده و نیز جلوگیری از گسترش آن، و درنهایت، استحکام خانواده‌ها و جلوگیری از تزلزل آنها و نیز تربیت صحیح فرزندان و نسل نو، از اهداف نهایی تحقیق است. این پژوهش، می‌تواند به‌مثابه راهکاری برای حل و فصل مشکلات خانواده‌ها از سوی مبلغان، مورد توجه قرار بگیرد.

کلیدواژگان: علل دروغ‌گویی، عامل سردی روابط زوجین، نزاع همسران، روش کیفی در

مطالعات خانواده.

مقدمه

خانواده‌های سعادت‌مند، خانواده‌هایی هستند که جز راستی و صداقت در آن دیده نشود و در آن، دروغ و درویی راه ندارد و بر تعهد و پیمان و وفاداری خویش و میثاق غلیظی که با یکدیگر بسته‌اند، استوارند. دروغ در همه عرصه‌های زندگی، از جمله خانواده، نقش منفی دارد. زندگی با همسر دروغ‌گو، برابر است با سردی در رابطه عاطفی و از بین رفتن صمیمیت زن و شوهر که خانواده را دچار چالش می‌سازد و بستر ناامنی را برای فرزند آماده می‌سازد. از ریشه‌های دروغ، ظلم است و از پیامدهای آن در خانواده، بی‌اعتمادی و در فرزندان، نفاق و دورویی است. در این تحقیق، سعی بر آن است که عوامل دروغ‌گویی و راهکارهای درمان آن در روابط زوجین بازنشاسایی شود تا زوجین را از این رذیله اخلاقی باز داشته و اگر دچار آن هستند، خود را درمان کنند.

مفهوم دروغ

دروغ، یعنی «خبر خلاف واقعی که با علم به خلاف بودن آن، به دیگران رسانده شود. با این قصد که دیگران باور کنند این خبر واقعیت دارد» (اترک، ۱۳۸۸، ص ۱۴۳). در دروغ‌گویی، فعل به جای گفتار می‌نشیند و خبری می‌شود که مطابق با واقع نیست. این واقع، می‌تواند ضمیر یا ذهن شخص یا واقعیت بیرونی باشد که عدم مطابقت فعل یا گفته با آن، حکایت از دروغین بودن آن دارد.

پژوهش حاضر، درصدد است افزون بر بهره‌گیری از منابع دینی، از جدیدترین مطالعات روان‌شناختی اخلاق و تحقیقات رشدی و جامعه‌شناختی، عوامل دروغ در میان زوجین و راهکارهای برون‌رفت از آن را شناسایی کند.

ضرورت تحقیق

از آنجاکه «دروغ» نقش بسیاری در مشاجره‌ها و تنش‌ها و طلاق‌های عاطفی و حقوقی میان زوجین دارد و نیز از سوی دیگر، برای فرزندان پیامدهای نامطلوبی را به دنبال دارد، ضرورت انجام کار برای پیش‌گیری از ایجاد آسیب‌ها و جلوگیری از گسترش آنها آشکار می‌گردد.

در موضوع دروغ، در منابع دینی گنجینه‌ای بزرگ و قیمتی از کلام خدا و سخنان پیامبر ﷺ و ائمه هدی ﷺ وجود دارد و در این باره افزون بر متون حدیثی، کتاب‌های بسیاری در موضوع دروغ

نوشته شده است؛ اما از میان آثار علمی خاص که به شیوه تخصصی به موضوع دروغ پرداخته است، می‌توان به این موارد اشاره کرد:

آسیب‌شناسی دروغ، محسن طالب‌نژادکاسگری؛ پیامدهای دروغ، مصطفی کافی؛ دروغ مصلحت‌آمیز: بحثی در مفهوم و گستره آن، حسن اسلامی؛ دوریشه فساد غیبت و دروغ: بحثی قرآنی، روایی، اجتماعی، به قلم اکبر صادقی؛ لذت زندگی بدون دروغ: جایگاه، عوامل و آثار دروغ و مهارت‌های درون‌دینی برای پیشگیری و مقابله با آن، محمدجواد نوری همدانی؛ چرا مردان دروغ می‌گویند و زنان گریه می‌کنند، اثر آلن پیز و باربارا پیز، ترجمه حوریا موسایی.

همچنین، مقاله‌هایی به بحث‌های تخصصی دروغ در حوزه علوم دینی و روان‌شناسی و جامعه‌شناسی اختصاص یافته است؛ اما در مورد چرایی دروغ در خانواده مقاله‌ای یافت نشد و تنها در فضای مجازی به شیوه مختصر به بحث «دروغ؛ آفت اعتماد» در خانواده اشاره شده است. با این توصیف، کتاب و مقاله‌ای مستقل در چرایی ناراستی در خانواده و تحلیل زمینه‌ها و عوامل و راهکارهای آن یافت نشد. ناگفته نماند که مفاهیم بحث، از متون و منابع برداشت شده است؛ اما مقوله‌های اصلی انتزاع شده که در این تحقیق به دست آمد و عوامل اصلی دروغ‌گویی میان زوجین را بیان می‌کنند، در هیچ اثر علمی یافت نشد. از این‌رو، تحقیق حاضر، پیشینه‌ای برای آن بیان نکرده است. امتیاز تحقیق پیش رو، این است که تنها به متون دینی بسنده نکرده است و دیدگاه‌های دیگر را در نظر گرفته و عوامل و راهکارهای گوناگون و همه‌جانبه دروغ‌گویی میان زوجین و مصادیق کاربردی آن را شناسایی کرده است. در امر تبلیغ دین نیز، تنها مُبلِّغ مشاوره موفق است که با اطلاع از همه عوامل و راهکارها، در راهنمایی توانمندتر باشد.

پرسش اصلی پژوهش، عبارت است از: عوامل دروغ‌گویی میان زوجین و راهکارهای برون‌رفت از آن چیست؟

روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش، بر اساس روش کیفی تحلیل محتواست.

در فرایند تحلیل محتوا، در نخستین گام، کدگذاری اولیه و جمع کردن کدهای مشابه زیر یک مقوله واحد، به ایجاد چند مقوله منجر می‌شود؛ خرده مقوله‌هایی که از مفاهیم مستخرج از متون، استنباط می‌شود. سپس، در گام بعدی تحقیق، این مقولات (خرده مقوله‌ها) نیز با یکدیگر

مقایسه می‌شوند و تعدادی از آنها که نزدیکی بیشتری دارند، زیرمجموعه مقولات عام‌تری قرار می‌گیرند که «مقولات میانی» نام می‌گیرند. هر یک از این مقولات میانی، شناساننده یک بخش یا طبقه خاص از موضوع تحقیق است. این مقولات می‌توانند در ارتباط با هم قرار گیرند و در سطح بالاتری از انتزاع، زیر یک مقوله اصلی جمع شوند.

بر اساس روش تحلیل محتوا، ابتدا متون گزینش شده از منابع کدگذاری می‌شود و سپس، مفاهیم از متون استخراج می‌گردد و پس از آن، خرده مقوله‌ها از مفاهیم استخراج و سپس، مقوله‌های میانی از خرده مقوله‌ها استخراج می‌شود و در پایان، مقوله‌های اصلی از مقوله‌های میانی استنباط می‌گردد (تبریزی، ۱۳۹۳، ص ۱۲۴-۱۲۶).

آنچه در اثر حاضر ارائه می‌گردد، تحلیل نتایج تحقیق کیفی است و به‌عنوان نمونه، بخشی از جداول نمایش داده می‌شود.

نمونه جدول مفاهیم و خرده مقوله‌ها و مقوله‌های میانی عوامل دروغ در روابط زوجین

ردیف	مفاهیم	خرده مقوله‌ها	مقوله های میانی	شرح‌واره
۱	<p>- دروغ‌گویی زن به مرد یا مرد به زن برای ایجاد رابطه (اسکات، ۱۳۹۱، ص ۷۲).</p> <p>- دروغ‌گویی زوجین به یکدیگر از روی علاقه و دوست داشتن (دروغ در زندگی زناشویی، ۱۳۹۷).</p> <p>- دروغ گفتن زنان برای دادن احساس خوب به یک نفر (پیز، ۱۳۹۳، ص ۲۱۹-۲۱۷).</p> <p>- دروغ‌گویی زنان برای ایجاد احساس خوب در دیگران (اسکات، ۱۳۹۱، ص ۲۷).</p> <p>- دروغ گفتن زنان برای دوری از خدشه‌دار کردن احساسات دیگران یا بهترکردن حال دیگران (اسکات، ۱۳۹۱، ص ۲۷).</p> <p>- عوامل مؤثر بر دروغ‌گویی در روابط بیناجنسی در زوجها از نگاه جامعه‌شناسانه: کسب رضایت و به دست آوردن دل همسر.</p> <p>- دروغ‌گویی زنان در موقعیت زن خانه‌دار برای زندگی خانوادگی و محیط خانواده.</p> <p>- دروغ مصلحت‌آمیز زنان بدون احساس ناراحتی (قاسمی و محدثی گیلوانی، ۱۳۹۶، ص ۱۷ و ۱۸).</p>	<p>- ایجاد رابطه.</p> <p>- علاقه و دوست داشتن.</p> <p>- دادن احساس خوب.</p> <p>- ایجاد احساس خوب.</p> <p>- بهترکردن حال دیگران.</p> <p>- حفظ احساسات.</p> <p>- کسب رضایت.</p> <p>- برای زندگی خانوادگی و محیط خانواده.</p>	<p>دروغ</p> <p>ترمیمی</p> <p>معطوف</p> <p>به رابطه</p> <p>از نوع «تا آنکه»</p> <p>آنکه»</p> <p>(پیامدی).</p>	<p>خرده مقوله‌های ایجاد رابطه، علاقه و دوست داشتن، دادن احساس خوب، ایجاد احساس خوب، بهترکردن حال دیگران، حفظ احساسات، کسب رضایت، و برای زندگی خانوادگی و محیط خانواده، از مقوله‌های دروغ‌گویی از نوع «تا آنکه» (پیامدی) است. این خرده مقوله، در مقوله میانی دروغ ترمیمی معطوف به رابطه جای دارد. مقصود از این مقوله میانی، آن است که زوجین به انگیزه ایجاد رابطه و احساس خوب و مانند آن در طرف مقابل، دروغی می‌گویند که در نظر او، به ترمیم رابطه و بهبود آن منجر می‌شود.</p>

نمونه جدول مقوله‌های اصلی عوامل دروغ در روابط زوجین

ردیف	خرده‌مقوله‌ها	مقوله‌های میانی	مقوله‌های اصلی	شرح‌واره
۱	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد رابطه. - علاقه و دوست داشتن. - دادن احساس خوب. - ایجاد احساس خوب. - بهترکردن حال دیگران. - حفظ احساسات. - کسب رضایت. - برای زندگی خانوادگی و محیط خانواده. 	دروغ ترمیمی معطوف به رابطه.		از دو مقوله میانی دروغ ترمیمی - معطوف به رابطه، و دروغ پرهیزی معطوف به رابطه از نوع «تا آنکه» (پیام‌دی)، مقوله اصلی دروغ
۲	<ul style="list-style-type: none"> - پرهیز از بگومگو کردن. - دوری از یکی به‌دو کردن. - دوری از خدشه دارشدن احساسات. - دوری از بحث و مجادله. - دوری از خدشه‌دار کردن احساسات دیگران. - به خیر و خوشی گذشتن امور. - درامان ماندن فضای خانه از بحث و بگومگو. - طاقت نداشتن. - جلوگیری از واکنش‌های عصبی و غیرمنتظره. - دوری از تنش. - جلوگیری از تعارض. - پایان دادن به برخورد ناخوشایند. 	دروغ پرهیزی معطوف به رابطه.	۱. دروغ مسالمت‌جویانه در راستای ایجاد و نگهداشت رابطه.	مسالمت‌جویانه در راستای ایجاد و نگهداشت رابطه، انتزاع می‌شود؛ یعنی یکی از زوجین به دیگری دروغ مسالمت‌جویانه می‌گوید تا رابطه حفظ شود.

الف. عوامل دروغ‌گویی میان زوجین

۱. دروغ مسالمت‌جویانه در راستای ایجاد و نگهداشت رابطه

از عوامل اصلی دروغ‌گویی میان زوجین، دروغ مسالمت‌جویانه زوجین است که نه از سر کینه‌توزی و دشمنی، و نه از سر قطع رابطه است؛ بلکه با حالت مسالمت‌جویانه و در راستای ایجاد و نگهداشت رابطه زناشویی است.

این مقوله اصلی، برساخته دو مقوله است:

یک. دروغ ترمیمی معطوف به رابطه

گاهی یکی از زوجین به دیگری دروغ می‌گوید تا رابطه خود را با همسرش ترمیم کند. در این باره کارشناسان و نویسندگان به مصادیق کاربردی زیر اشاره کرده‌اند:

- دروغ‌گویی زن به مرد یا مرد به زن، برای ایجاد رابطه (اسکات، ۱۳۹۱، ص ۷۲).
- دروغ‌گویی زوجین به یکدیگر، از روی علاقه و دوست داشتن (طیف‌نما، ۱۳۹۷).
- دروغ گفتن زنان، برای دادن احساس خوب به یک نفر (پیز، ۱۳۹۳، ص ۲۱۷-۲۱۹).
- دروغ‌گویی زنان، برای ایجاد احساس خوب در دیگران (اسکات، ۱۳۹۱، ص ۲۷).
- دروغ گفتن زنان، برای دوری از خدشه‌دار کردن احساسات دیگران یا بهترکردن حال دیگران (Scott, 2010, p58).

- کسب رضایت و به دست آوردن دل همسر (قاسمی و محدثی گیلوانی، ۱۳۹۶، ص ۱۸ و ۱۷).
- دروغ‌گویی زنان در موقعیت زن خانه‌دار، برای زندگی خانوادگی و محیط خانواده (همان).
- دروغ مصلحت‌آمیز زنان، بدون احساس ناراحتی (همان).

دو. دروغ پرهیزی معطوف به رابطه

گاهی یکی از زوجین به دیگری دروغ می‌گوید تا از پیامد بدی پرهیز کند؛ ولی قصدش این است که رابطه او با همسرش بهتر شود. در این باره کارشناسان و نویسندگان به مصادیق زیر اشاره کرده‌اند:

- دروغ مصلحت‌آمیز مرد به زن، برای پرهیز از بگومگو کردن (برادرز، ۱۳۸۰، ص ۳۵).
- دروغ گفتن مصلحتی زن و شوهر، برای دوری از یکی‌به‌دو کردن (همان).
- دروغ‌گویی زنان، برای دوری از خدشه‌دار شدن احساسات دیگری (اسکات، ۱۳۹۱، ص ۲۷).

- دروغ‌گویی مردان، برای دوری از بحث و مجادله (پیز، ۱۳۹۳، ص ۲۱۷-۲۱۹).
- دروغ گفتن زنان، برای دوری از خدشه‌دار کردن احساسات دیگران یا بهتر کردن حال دیگران (Scott, 2010, p58).

- دروغ گفتن زوجین، برای درمان ماندن فضای خانه از بحث و بگومگو (ملکی، ۱۳۹۷).
- دروغ گفتن زوجین، به دلیل ادعای طاقت نداشتن همسر برای شنیدن حرف راست (همان).
- دروغ‌گویی، برای جلوگیری از واکنش‌های عصبی و غیرمنتظره همسر (همان).
- دروغ‌گویی زوجین، برای دوری از تنش (اسدی، ۱۳۹۴، ص ۷۴).
- جلوگیری از تعارض یا اختلاف و رساندن آن به حداقل، دلیل گفتن دروغ مصلحت‌آمیز (DeggesWhite, 2018).

- پایان دادن به برخورد ناخوشایند، دلیل گفتن دروغ مصلحت‌آمیز (ibid).

۲. دروغ مسالمت‌جویانه در راستای حفظ خود در رابطه

از عوامل اصلی دروغ‌گویی، آن است که گاهی یکی از زوجین به دیگری دروغ می‌گوید تا خود را حفظ کند؛ به بیان دیگر، اعتبار خویش را نزد همسرش حفظ نماید. قصد تنش با همسرش ندارد؛ بلکه قصد او از دروغ، این است که اگر اعتبارش محفوظ باشد، رابطه‌اش با همسرش بهتر خواهد شد. این عامل اصلی دروغ، برساخته دو مقوله زیر است که خود دارای مصادیق چندی است که نویسندگان و کارشناسان به آن اشاره کرده‌اند:

یک. دروغ ترمیمی معطوف به خود

گاهی یکی از همسران به دیگری دروغ می‌گوید تا اعتبار خود را نزد همسرش ترمیم کند. مصادیق این مقوله از نگاه کارشناسان و نویسندگان، عبارت است از:

- دروغ گفتن مرد به همسرش، برای پوشش احساسات متضادش (برادرز، ۱۳۸۰، ص ۳۵).
- دروغ‌گویی زوجین، برای سرپوش گذاشتن بر دروغ قبلی (طیف‌نما، ۱۳۹۷).
- دروغ‌گویی، برای پنهان‌کاری از باطن واقعی خود (همان).
- کتمان در زندگی زناشویی (قاسمی و محدثی گیلوانی، ۱۳۹۶، ص ۱۷ و ۱۸).
- دروغ گفتن زوجین، برای پنهان‌کردن اتفاقات به منظور راحتی خود و کمتر رنج بردن همسر (ملکی، ۱۳۹۷/۲/۲۰).
- دروغ‌گویی زوجین، برای توجیه کار خود (اسدی، ۱۳۹۴، ص ۷۴).

دو. دروغ پرهیزی معطوف به خود

گاهی یکی از همسران دروغ می‌گوید تا از پیامد بدی که اعتبار وی را نزد همسرش خدشه‌دار می‌کند، پرهیز نماید که مصادیق عملی آن، عبارت است از:

- دروغ‌گویی زوجین به دیگری، به دلیل حفظ آبرو (ملکی، ۱۳۹۷).

- دروغ‌گویی زوجین، برای جلوگیری از تخریب و سرکوب شدن توسط زوج دیگر (طیف‌نما،

۱۳۹۷/۲/۲۳).

- اجتناب از شرم و تحقیر، دلیل گفتن دروغ مصلحت‌آمیز (DeggesWhite, 2018).

۳. اغراق خود

از عوامل اصلی دروغ‌گویی همسران به دیگری، اغراق و بزرگ‌نمایی خود برای طرف مقابل است. این مقوله اصلی، خود را در مقوله فرعی دروغ خودنمایانه نشان می‌دهد و از نگاه کارشناسان و نویسندگان، دارای مصادیق عملی زیر است:

- چاپلوسی از انگیزه‌های دروغ‌گویی زوجین (برادرز، ۱۳۸۰، ص ۳۵).

- دروغ گفتن مردان در برابر زنان، به منظور اغراق و بزرگ‌نمایی برای نشان دادن محبوبیت

(اسکات، ۱۳۹۱، ص ۷۴).

- دروغ‌گویی مردان، برای خوب جلوه دادن خود (برادرز، ۱۳۸۰، ص ۳۴).

- دروغ‌گویی مردان، برای پُرشور نشان دادن دوران جوانی خود (پیز، ۱۳۹۳، ص ۲۱۷-۲۱۹).

- دروغ گفتن مردان، برای بالاتر نشان دادن پیشرفت و وضعیت و قدرت خود (DeggesWhite,

2018/6).

- دروغ‌گویی زوجین به دیگری، برای اثبات اعتمادبه‌نفس و حسّ خودبزرگ‌بینی (ملکی،

۱۳۹۷).

- دروغ گفتن، به دلیل عقب نماندن و کم‌نیابردن در برابر زوج دیگر (دروغ در زندگی زناشویی،

۱۳۹۷).

- رسیدن به قدرت، از دلایل دروغ‌گویی، اغلب در روابط عاشقانه با همسران، به‌ویژه خانم‌ها

(اسکات، ۱۳۹۱، ص ۳۲).

- دروغ‌گویی زنان، برای جلب توجه دیگران به خود (برادرز، ۱۳۸۰، ص ۳۲).

- دروغ‌گویی مردان، برای اثبات بالاتر بودن خود بر زنانشان (همان).

- دروغ‌گویی مردان، برای مهم جلوه دادن خود و تحت تأثیر قرار دادن همسرانشان (همان).
- دروغ زنان در نقل از شوهرشان، برای فخر کردن و غلبه بر رقیبان (هوو) (غزالی، ۱۳۸۳، ج ۹، ص ۵۸).

۴. دروغ خصمانه منجر به تخریب و آسیب به رابطه

از عوامل اصلی دیگر دروغ‌گویی همسران به یکدیگر، دروغ خصمانه منجر به تخریب و آسیب به رابطه میان زوجین است که دارای سه مقوله زیر است و هر مقوله، دارای مصادیق کاربردی ذیل است که از سوی کارشناسان و نویسندگان ذکر شده است:

یک. دروغ‌گزنده (آسیب‌زا)

- دروغ گفتن، به منظور آسیب زدن به همسر (اسکات، ۱۳۹۱، ص ۸۱).

دو. دروغ کینه‌توزانه

- دروغ‌گویی زوجین به دیگری، به دلیل کینه‌توزی (ملکی، ۱۳۹۷/۲/۲۰).

- دروغ گفتن، برای انتقام‌گیری از همسر (اسکات، ۱۳۹۱، ص ۷۴).

- دروغ گفتن، برای رسیدن به پول بیشتر از همسر برای انتقام‌گیری (همان).

سه. دروغ پایان‌بخش

گاهی یکی از همسران به دلیل عدم تفاهم و برای پایان دادن رابطه به دیگری دروغ می‌گوید که مصادیق کاربردی آن از دیدگاه کارشناسان، عبارت است از:

- دروغ‌گویی زن به مرد یا مرد به زن، برای قطع رابطه (اسکات، ۱۳۹۱، ص ۲۷).

- پایان دادن به یک رابطه، دلیل گفتن دروغ مصلحت‌آمیز (DeggesWhite, 2018).

- دروغ گفتن مردان، برای دوری از تعهد و صمیمیت (اسکات، ۱۳۹۱، ص ۷۴).

- عدم تفاهم (قاسمی و محدثی گیلوانی، ۱۳۹۶، ص ۱۷ و ۱۸).

۵. نفی خود

گاه یکی از زوجین به سبب نفی خود، به همسرش دروغ می‌گوید. مقصود از نفی خود، آن است که خودانکاری و عدم تعادل در رابطه یا ترس و مانند آن سبب می‌شود به همسر خودش دروغ بگوید. مصادیق این عامل اصلی که به خودانکاری بازگشت می‌کند، از نگاه کارشناسان و نویسندگان عبارت است از:

- احساس ناامنی (قاسمی و محدثی گیلوانی، ۱۳۹۶، ص ۱۷ و ۱۸).
- عدم اطمینان به رابطه زناشویی (همان).
- دروغ‌گویی زنان، بیشتر در هنگام به خطر افتادن موقعیت‌های اجتماعی و یا در هنگام در معرض فشار قرار گرفتن (همان).
- احساس ناامنی، دلیل دروغ‌گویی (مهاجری، ۱۳۹۷).
- احساس ناامنی در خانواده (همان).
- دروغ‌گویی زوجین به دیگری، به دلیل ترس از حقیقت و خودانکاری (ملکی، ۱۳۹۷).
- روابط مردسالارانه (قاسمی و محدثی گیلوانی، ۱۳۹۶، ص ۱۷ و ۱۸).
- وابستگی اقتصادی به همسر (همان).

۶. عوامل اجتماعی

یکی از عوامل اصلی دروغ‌گویی میان زوجین، عوامل اجتماعی است؛ این عامل، از دو مقوله مسائل و مشکلات فرهنگی و تربیتی در محیط خانواده و در محیط جامعه برداشت شده است. کارشناسان و نویسندگان، به مصادیق دو مقوله محیط خانواده و جامعه، در چهار نوع اشاره کرده‌اند:

نوع اول. شبکه اجتماعی و مرادده‌های اجتماعی محیط و اطرافیان

مصادیق این نوع، عبارت است از:

- محیط و اطرافیان، زمینه‌ساز گرایش به دروغ و عادت به آن (اسماعیلی، ۱۳۹۰، ص ۴۴۴).
- زندگی خانوادگی و محیط خانواده، زمینه دروغ‌گویی زنان با همسران (طیف‌نما، ۱۳۹۷).
- شیوه تربیت، زمینه‌ساز دروغ‌گویی (همان).
- محیطی که فرد در آن رشد یافته، زمینه‌ساز دروغ‌گویی (همان).

نوع دوم. فشار اجتماعی محیط و خانواده

مصادیق این دسته، عبارت است از:

- در تنگنا قرار دادن، از زمینه‌های دروغ‌گویی (اسماعیلی، ۱۳۹۰، ص ۴۴۴).
- در معرض فشار قرار گرفتن زنان، زمینه دروغ‌گویی به همسران (قاسمی و محدثی گیلوانی، ۱۳۹۶، ص ۱۳۲ و ۱۳۴).
- کارسازی و راهگشایی دروغ و ریا در جامعه، زمینه‌ساز رواج آن دو (ماهرزاده، ۱۳۸۷).

نوع سوم. قواعد مردسو (قواعد و قوانینی که جهت آن، به سوی مردان است)

— از زمینه‌های دروغ‌گویی، روابط مردسالارانه و دوزیر مقوله آن است: ۱. ارزش‌های مردسالارانه؛ ۲. عدم قبول این ارزش‌ها توسط زنان (قاسمی و محدثی گیلوانی، ۱۳۹۶، ص ۱۳۲ و ۱۳۴).

نوع چهارم. سهل‌گیری اجتماعی و بی‌تفاوت بودن

— از زمینه‌های دروغ‌گویی، بی‌تفاوتی محیط به دروغ‌گویی و ترک نهی از منکر (نوری‌همدانی، ۱۳۹۴، ص ۱۲۹-۱۳۲).

ب. راهکارهای برون‌رفت از دروغ‌گویی در روابط زوجین

بر اساس تحلیل‌های کیفی، راهکارهای برون‌رفت از دروغ‌گویی در روابط زوجین، در پنج راهکار اصلی خلاصه می‌شود تا مشاوران از آنها در درمان آسیب‌ها بهره‌گیرند. اگرچه این راهکارها، در درمان دروغ یا خلف وعده یا دورویی از سوی کارشناسان بیان شده است، اما از آنجا که ملاک و مناط هر سه یکی است، راهکارهای یادشده به‌عنوان راهکارهایی برای برون‌رفت از دروغ‌گویی در میان زوجین ارائه شده است. هر راهکار اصلی، به چند دسته و نوع تقسیم شده و هر دسته و نوع، مصادیقی را از سوی کارشناسان به خود اختصاص داده است که در ادامه، به تبیین و تحلیل آن پرداخته می‌شود. راهکارها به دودسته راهکارهای جمعی و فردی تقسیم می‌شود:

راهکارهای جمعی

مقصود از راهکارهای جمعی، آن است که جمع و از جمله زوجین، در درمان دروغ‌گویی به آن نیاز دارند و به‌عبارت‌دیگر، همه برای درمان ناچارند از آن بهره‌گیرند و اختصاص به برخی از افراد ندارد. راهکارهای جمعی، عبارت است از:

۱. آموزش و اشاعه ارزش‌های اخلاقی در جامعه

از راهکارهای جمعی، آموزش و اشاعه ارزش‌های اخلاقی در جامعه است. این راهکار اصلی، خود به پنج نوع آموزش تقسیم می‌گردد:

یک. آموزش مهارت‌های زندگی مشترک

گاه زوجین به دلیل نداشتن مهارت‌های زندگی، دروغ‌گویی را راهی برای برون‌رفت از

مشکلات خانواده و آرام کردن همسر و یا قانع کردن آن می‌دانند و خود و خانواده را درگیر مشکلات دیگری می‌کنند؛ بدون آن‌که مشکلات پیشین حل شده باشد؛ درحالی‌که اگر آموزش کافی درباره صداقت و مهارت‌های آن داشتند، دچار مشکلات نمی‌شدند. کارشناسان مصادیق زیر را برای عملیاتی کردن این نوع آموزش و انتقال مهارت‌ها، ارائه کرده‌اند:

- برگزاری کارگاه‌های آموزشی در راستای ارتقای مهارت‌های همسررداری (فکرآزاد و دیگران، ۱۳۹۲ «الف»، ص ۱۵۴ و ۱۵۵؛ همو، ۱۳۹۲ «ب»، ص ۱۲۸ و ۱۲۹).

- اشاعه فرهنگ استفاده از خدمات مشاوره و مددکاری اجتماعی و ارائه خدمات مشاوره‌ای (همان).

- درک مفاهیم به‌صورت منطقی، تحلیلی و علمی، سبب افزایش آگاهی در رابطه با رفتارهای تناقض‌آمیز (درمان، ۱۳۸۹).

- فکر کردن، پیش از سخن گفتن (مختاری، ۱۳۹۱، ص ۵۹).

- زدودن شکاکیت از خود و همسر (همان).

دو. آموزش ارزش‌های اخلاقی به همسران

گاه زوجین به دلیل ناآگاهی از ارزش‌های اخلاقی مانند صداقت، ناراستی را ارزشمند می‌دانند و نام آن را دروغ مصلحت‌آمیز و مانند آن می‌گذارند و از پیامدهای بد آن بی‌خبرند. کارشناسان برای کاربردی کردن این راهکار، به نکته زیر تأکید می‌کنند:

- آگاهی و توجه دادن به ارزش صداقت و پیامدها و زیان‌های ناراستی (همان).

سه. اجتماعی کردن اعضای جامعه بر مبنای ارزش‌های اخلاقی

نهادینه‌سازی ارزش‌های اخلاقی در جامعه از سوی رسانه‌ها و مبلغان و سایر مجریان فرهنگی، راهکاری برای درمان دروغ‌گویی در جامعه، از جمله زوجین است که برخی کارشناسان با عبارت ملکه‌سازی ارزش‌های متقابل با ناراستی مانند صداقت و وفاداری در جامعه (جهان‌پور، ۱۳۹۳، ص ۶۱-۶۴) از آن نام برده‌اند.

چهار. افزایش آگاهی به ارزش‌های اخلاقی در سطح جامعه

آگاهی‌بخشی، از راهکارهای درمان دروغ‌گویی در جامعه و از جمله زوجین است. برای کاربردی شدن این راهکار، به موارد زیر اشاره شده است:

- بالا بردن آگاهی خود و جامعه به خصلت نیک صداقت و مانند آن (همان).

- آگاهی‌سازی و بیدارگری از پیامدهای دروغ (همایون مصباح، ۱۳۹۰، ص ۱۶۹-۱۷۲).
- مطالعه و یادآوری مستمر عوامل و آثار شوم دروغ (نوری همدانی، ۱۳۹۴، ص ۲۰۷-۲۳۹).
- افزایش آگاهی زوج‌ها درباره عواقب و پیامدهای دروغ‌گویی (فکرآزاد و دیگران، ۱۳۹۲ «الف»، ص ۱۵۴ و ۱۵۵؛ همو، ۱۳۹۲ «ب»، ص ۱۲۸ و ۱۲۹).

- تفکر در مفاسد مترتب بر دروغ‌گویی در خانواده (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۱۵۸ و ۱۵۹).

پنج. اشاعه در عمل

آگاهی‌سازی لازم است؛ ولی کافی نیست؛ بلکه اشاعه عمل هم لازم است. عمل کردن، احترام به ارزش‌هاست و سبب شیوع آن می‌شود. احترام به ارزش‌ها، از جمله راست‌گویی، سبب روی آوردن مردم به آنها به‌عنوان یک افتخار می‌شود (جهان‌پور، ۱۳۹۳، ص ۶۱-۶۴).

۲. در نظر گرفتن ضمانت اجرایی غیررسمی

دومین راهکار جمعی برای درمان دروغ‌گویی در خانواده، در نظر گرفتن برخی از ضمانت‌های اجرایی غیررسمی است که مانع دروغ‌گویی در جامعه، از جمله در میان زوجین می‌شود. این ضمانت‌ها، خود به چند دسته تقسیم می‌شود:

یک. پیشگیری از بهنجار شدن دروغ‌گویی

گاه در جامعه منکرها معروف می‌شود تا آنجا که دروغ‌گویی، موفقیت و ارزش شمرده می‌شود. در میان زوجین نیز چنین است و گاه دروغ‌گویی در میان آنان ارزش می‌شود. برای عملیاتی شدن این راهکار، به موارد زیر اشاره شده است:

- تشویق و تحکیم رفتاری و تعاملاتی (همایون مصباح، ۱۳۹۰، ص ۱۷۲-۱۷۵).

- زدودن احساس تقدس و فراتقد بودن خود و افکار خود (همان، ص ۱۶۹-۱۷۲).

- تبدیل نشدن ناراستی به یک هنجار (همان، ص ۱۷۲-۱۷۵).

دو. مانع‌افکنی در موفقیت‌آفرینی دروغ‌گویی‌ها

در جامعه امروزی، به گمان برخی برای رسیدن به اهداف خویش، دروغ‌گویی بیشتر از راستی و صداقت کارایی دارد. همین امر، در میان زوجین نیز مصداق دارد. برای مانع‌افکنی بر سر راه این شیوه، دوراهکار کاربردی زیر پیشنهاد می‌شود:

- دشوار و ناممکن کردن دستیابی به اهداف و مقاصد از طریق دروغ‌گویی (همان).

- تحریم رفتاری و تعاملاتی با برخی از افراد که در شیوه زندگی خود دچار دروغ‌گویی هستند

(همان).

سه. مواجهه مصالحه‌گرایانه در مقابل دروغ‌گویی

از ضمانت‌های (غیررسمی) در برابر دروغ‌گویی، این است که برخورد مصالحه‌گرایانه در مقابل آن داشته باشیم؛ برخوردی که ما و دیگران را در دچار شدن هرچه بیشتر به دروغ‌گویی بازدارد. زوجین نیز از این راهکار می‌توانند در مقابله با دروغ‌گویی بهره‌گیرند. چنین برخوردی، این ضمانت را می‌دهد تا از دروغ‌گویی دوری کنیم. راهکارهای عملیاتی کردن برخورد در برابر دروغ‌گویی، عبارت است از:

- در جایی که صداقت احساسات طرف مقابل را جریحه‌دار می‌کند، راهکار آن، داشتن رفتاری محبت‌آمیز همراه با صداقت و احترام است (اسکات، ۱۳۹۱، ص ۷۷).
- تکیه کردن به خود در برخورد با افرادی که زیاد دچار دروغ‌گویی هستند (Thowfeek, 2015).
- احساسی برخورد نکردن در برابر شخصی که اختلال شخصیت دارد (ibid).
- صرف وقت نکردن برای کسی که تغییرناپذیر است (Nolan, Jack, 2017).
- بررسی علت و ایجاد فضای امن و سرزنش و مطرود نشدن از سوی اطرافیان و کمک گرفتن از مشاوران (اسدی، ۱۳۹۴، ص ۷۴ و ۷۵).

۳. در نظر گرفتن ضمانت اجرای رسمی

از راهکارهای جمعی برای مقابله با دروغ‌گویی، در نظر گرفتن ضمانت اجرای رسمی و از سوی مسئولان و حاکمان با تدوین قوانین سخت‌گیرانه بر همسری که راه دروغ‌گویی را با شریک زندگی خود در پیش گرفته است؛ در برابر ضمانت‌های غیررسمی که وظیفه مردم است. حاکمان می‌توانند با تدوین قوانین و ایجاد هزینه‌های سنگین اجتماعی مانند: تحمیل هزینه‌های سنگین مالی، حیثیتی، اجتماعی، امنیتی، زمانی و حقوقی بر دروغ‌گویی، راهکاری برای درمان آن در میان زوجین ایجاد کنند. (همایون مصباح، ۱۳۹۰، ص ۱۷۲-۱۷۵). امروزه، برخی از قوانین در بازدارندگی از ناراستی زوجین در امور مالی و بی‌وفایی زناشویی، وجود دارد.

راهکارهای فردی

مقصود از راهکارهای فردی در برابر راهکارهای جمعی، آن است که فرد و یکی از زوجین در درمان به آن نیاز دارند و به‌عبارت‌دیگر، اختصاص به برخی از افراد دارد. راهکارهای فردی، عبارت است از:

۱. ارتقای توانمندی‌های شخصی

از جمله راهکارهای فردی برای درمان ناراستی، ارتقای توانمندی‌های شخصی است که خود به پنج دسته راهکار تقسیم می‌گردد:

یک. مدیریت شخصی خود

مدیریت شخصی خود، به ارتقای توانمندی‌های فردی کمک می‌کند. مصداق‌های کاربردی مدیریت شخصی، عبارت است از:

- کاهش دل‌بستگی‌ها و وابستگی‌های افراطی به اشخاص، اشیاء، موقعیت، منزلت و... (همان).

- پرهیز از گوش دادن به دروغ (نوری‌همدانی، ۱۳۹۴، ص ۲۴۲-۲۹۴).

- ضبط خیال (همان، ص ۲۹۵-۳۰۸).

- کم‌حرفی (ملکی، ۱۳۹۷/۲/۲۰).

- بالا بردن آستانه تحمل، برای شنیدن حرف‌های راست؛ اما تلخ از همسران (همان).

- کاهش و پرهیز از غر زدن و بهانه‌جویی‌ها، از راهکارهای کاهش دروغ‌گویی میان همسران (Nolan, 2017).

- پاسخ ندادن به دروغ (نوری‌همدانی، ۱۳۹۴، ص ۲۴۲-۲۹۴).

- التزام عملی عمومی برای خود ایجاد کردن؛ مانند نذر (همان).

- تقویت اراده برای مبارزه با نفس و شیطان (همان).

- تقویت روحیه شجاعت (همان، ص ۲۹۵-۳۰۸).

- تلقین (اسدی، ۱۳۹۴، ص ۷۴ و ۷۵).

- بررسی فراوانی دروغ‌گویی خود و جایزه دادن به خود در هنگام راست‌گویی (Nolan, 2017).

- خنثا عمل کردن (عصبانی نشدن) تا زمان کشف واقعیت (ibid).

- شخص دروغ‌گو باید از خود بپرسد: چرا دروغ گفته است و به شریک زندگی‌اش اعتماد نکرده است؟ (اسدی، ۱۳۹۴، ص ۷۴ و ۷۵)

دو. عمل بر مبنای بنیان‌های اخلاقی

عمل بر مبنای بنیان‌های اخلاقی، به ارتقای توانمندی‌های شخصی کمک می‌کند. روش‌های عملیاتی برای این نوع راهکار، عبارت است از:

- تقوا (نوری‌همدانی، ۱۳۹۴، ص ۲۴۲-۲۹۴).
- تعجیل در تحقق وعده‌ها (جهان‌پور، ۱۳۹۳، ص ۶۱-۶۴).
- صبر و پایداری در شرایط سخت (همان).
- تشکر از کسی که از او خشنود است (Stritof, 2017).
- درک احساس همسر، و خود را به جای او گذاشتن (ibid).
- وعده ندادن به آنچه توان انجام آن را ندارد (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۲۵۳).
- وعده ندادن در کاری که به انجام آن اطمینان ندارد (همان).
- تعهد زوجین به یکدیگر برای ندادن وعده‌ای که اطمینان به انجام آن ندارند (Ratecliff Barr, 2018).
- کمک کردن زوجین به همدیگر با یادآوری احترام‌آمیز و اشاره‌گرها برای پایبندی به وعده‌ها (ibid).
- اعلان قبل از موعد وعده‌هایی که عملی نیست (Stritof, 2017).
- استفاده از فناوری‌های جدید برای فراموش نکردن (ibid).
- درخواست از همسر برای یادآوری قول‌هایی که به او داده شده (ibid).
- بررسی دلایل دروغ‌گویی خود (ibid).
- مجاهدت عملی با نفس (امام خمینی، ۱۳۸۷، ص ۱۵۸ و ۱۵۹).
- پاک‌سازی و به‌سازی باورها و هماهنگ ساختن رفتارها با آنها (درمان، ۱۳۸۹).
- همنشینی با راست‌گویان و دوری از همنشینی با دروغ‌گویان (نوری‌همدانی، ۱۳۹۴، ص ۲۴۲-۲۹۴).
- دوری از محیط‌های آلوده و افراد بی‌دین (مختاری، ۱۳۹۱، ص ۵۹).
- مطالعه شخصیتی صادقین و کاذبین (نوری‌همدانی، ۱۳۹۴، ص ۲۰۷-۲۳۹).
- سه. درمان نقصان‌های روانی
- برای ارتقای توانمندی‌های شخصی، لازم است به درمان نقصان‌های روانی مانند کمبود شخصیت اقدام کرد و راهکار عملی آن، بازسازی توازن روانی و شخصیتی از روش‌های مؤثر و کارآمد است (همایون مصباح، ۱۳۹۰، ص ۱۷۵-۱۷۷).
- چهار. تقویت وجوه شخصیتی

تقویت وجوه شخصیتی، خود به ارتقای توانمندی‌های شخصی کمک می‌کند و راهکار عملیاتی آن، عبارت است از:

- ایجاد حس اطمینان و صداقت در گفتار و رفتار خود و استمرار بر آن، راهی برای ایجاد اطمینان مجدد خانواده به ما (طیف‌نما، ۱۳۹۷/۲/۲۳).

- عزت نفس و خود عزیز داشتن (همایون مصباح، ۱۳۹۰، ص ۱۷۲-۱۷۵).

پنج. کسب مهارت‌های تعاملی

کسب مهارت‌های تعاملی، به ارتقای توانمندی‌های شخصی کمک می‌کند. راهکارهای عملیاتی آن، عبارت است از:

- کسب مهارت‌های فردی در انتقال احساسات (ملکی، ۱۳۹۷/۲/۲۰).

- اعتماد کردن به دیگران (Deb, 2017).

- آزادی همسر و حفظ حریم شخصی او، سبب صمیمیت می‌شود و لازمه حفظ صمیمیت، دوری کردن از دروغ‌گویی است (اسدی، ۱۳۹۴، ص ۷۴ و ۷۵).

- فراهم کردن فضایی برای نفس کشیدن همسر (ملکی، ۱۳۹۷/۲/۲۰).

۲. تقویت معرفت دینی

دومین راهکار فردی برای درمان ناراستی، تقویت معرفت دینی است که خود به شش دسته راهکار تقسیم می‌گردد:

یک. بازاندیشی

بازاندیشی، از راهکارهای تقویت معرفت دینی است و مصداق عملیاتی آن، عبارت است از:

- مراقبه و محاسبه: یعنی مراقبت از نفس، به‌منظور جلوگیری از افتادن در ورطه گناهان. در پایان روز نیز به محاسبه اعمال خوب و بد خویش برخیزد و برای کارهای بهتر در روزهای بعد،

تصمیم جدی بگیرد (نوری‌همدانی، ۱۳۹۴، ص ۱۹۱-۲۰۲، ۲۹۵-۳۰۸ و ۲۴۲-۲۹۴).

دو. خداآگاهی

خدا آگاهی، از راهکارهای دیگر تقویت معرفت دینی است. مصداق عملیاتی خداآگاهی از نگاه کارشناسان، عبارت است از:

- توجه کردن به حضور و آگاهی خداوند (همان، ص ۲۴۲-۲۹۴).

- ذکر خدا در وقتی که در آستانه دروغ قرار گرفتیم (همان).

- تقویت خداشناسی و خدا‌باوری (همایون مصباح، ۱۳۹۰، ص ۱۶۹-۱۷۲).

- تقویت به یاد خدا بودن و در امور بر او توکل داشتن و در تمامی حالات به او ایمان ورزیدن (همان، ص ۱۷۵-۱۷۷).

سه. توکل و توسل

توکل و توسل، از راهکارهای تقویت معرفت دینی است و مصادیق عملیاتی شدن این راهکار، عبارت است از:

- توکل کردن بر خداوند.

- دعا و درخواست از خدا.

- توسل به اهل بیت علیهم‌السلام (نوری همدانی، ۱۳۹۴، ص ۲۴۲-۲۹۴).

چهار. شیطان‌گریزی

شیطان‌گریزی، راهکار پنجم تقویت معرفت دینی است که برای عملیاتی شدن آن، باید به شیطان‌شناسی و مدیریت شیطانی دروغ‌گویی روی آورد (همان، ص ۲۰۷-۲۳۹).

پنج. مرگ‌اندیشی

راهکار پنجم برای معرفت تقویت دینی، مرگ‌اندیشی است (همان).

شش. عاقبت‌اندیشی

آخرین راهکار برای تقویت معرفت دینی، عاقبت‌اندیشی است که مصادیق کاربردی آن، عبارت است از:

- توجه به آیات و روایاتی که در مذمت دروغ است (سلطانی‌نژاد، ۱۳۸۷، ص ۱۳۴ و ۱۳۵).

- دانستن اینکه دروغ، موجب هلاکت و نابودی و عذاب اخروی است (همان).

- توجه کردن به تهدید دروغ‌گویان و بشارت راست‌گویان (نوری همدانی، ۱۳۹۴، ص ۲۰۷-۲۳۹).

نتیجه

برای تحکیم و پایداری خانواده و حفظ روابط میان زوجین، لازم است عوامل ناپایداری و راهکارهای برون‌رفت از آن را شناخت. یکی از عوامل ناپایداری در خانواده و در روابط زوجین، دروغ‌گویی است. نتایج تحقیق حاضر، بر اساس روش کیفی برای شناسایی عوامل دروغ‌گویی

میان زوجین و راهکارهای برون‌رفت از آن، به بررسی دیدگاه‌های تربیتی و روان‌شناسانه و جامعه‌شناسانه و دیدگاه نویسندگان غربی در کشف مصادیق کاربردی عوامل و راهکارهای برون‌رفت دروغ‌گویی میان زوجین و نیز کشف عوامل و راهکارهای میانی و درنهایت، کشف عوامل و راهکارهای اصلی آن منجر شد.

لازم است، مبلغان در برخورد با مراجعان خود، مشکل آنان را بر مباحث تحلیلی این تحقیق عرضه نمایند؛ به این صورت که ابتدا عامل و راهکار اصلی را از میان عوامل و راهکارهای اصلی بیان‌شده در تحقیق حاضر بازشناسند و پس از کشف عامل میانی و راهکار میانی، با تطبیق بر مصادیق کاربردی که در پژوهش بیان شد، اقدام به حلّ مشکل مراجعه‌کننده خود نمایند.

مبلغان و رسانه‌های مکتوب و شنیداری و تصویری می‌توانند با بهره‌مندی از مباحث این تحقیق، عوامل دروغ‌گویی میان زوجین و راهکارهای برون‌رفت از آن را برای مخاطبان خود تشریح کنند و با ایجاد و تعمیق رابطه صادقانه میان زوجین، گامی شایسته در جهت استحکام و پایداری خانواده‌ها بردارند.

همچنین، زوجین می‌توانند با آشنایی با عوامل و راهکارهای عملیاتی و کاربردی دروغ‌گویی که در این مقاله بیان شد، تاندازه‌ای در حلّ مشکل دروغ‌گویی خود و خانواده و یا پیش‌گیری از آن اقدام نمایند.

منابع

۱. اترک، حسین، ۱۳۸۸، «چیستی دروغ»، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، فصلنامه آینه معرفت، ش ۲۰.
۲. اسدی، مسعود، ۱۳۹۴، «چرا همسر دروغ می‌گوید؟»، نشریه تندرستی، ش ۱۵۹.
۳. اسکات، جینی گراهام، ۱۳۹۱، حقیقتی درباره دروغ، ترجمه: فهیمه رحمتی، تهران، ابوعطا.
۴. اسماعیلی یزدی، عباس، ۱۳۹۰، فرهنگ صفات، قم، دلیل ما.
۵. امام خمینی، سید روح‌الله، ۱۳۸۷، شرح چهل حدیث، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام خمینی علیه السلام.
۶. برادرز، جويس، ۱۳۸۰، «چه دروغ‌هایی که شوهران به همسرانشان تحویل نمی‌دهند»، ترجمه: ابوالفضل امیر دیوانی، ماهنامه عروس هنر، ش ۵.
۷. [بی‌نا]، ۱۳۹۷/۲/۲۳، «دروغ در زندگی زناشویی»، طیف‌نما: www.teyfinama.ir
۸. پیز، آلن و باربارا، ۱۳۹۳، چرا مردان دروغ می‌گویند و زنان گریه می‌کنند؟، ترجمه: حوریا موسایی، تهران، پارسینه.
۹. تبریزی، منصوره، ۱۳۹۳، «تحلیل محتوای کیفی از منظر رویکردهای قیاسی و استقرایی»، فصلنامه علوم اجتماعی، ش ۶۴.
۱۰. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، ۱۳۶۶، تصنیف غررالحکم و درر الکلم، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.
۱۱. جهان‌پور، کبرا، ۱۳۹۳، «فواید و راه‌های گسترش وفای عهد از نظر امیرالمؤمنین، علی علیه السلام»، قم، دانشگاه قرآن و حدیث، نشریه کتاب و سنت، ش ۳.
۱۲. درمان، اسماعیل، ۱۳۸۹، «درآمدی به روان‌شناسی دورویی و ظاهرسازی»، ۱۳۹۷/۲/۹: www.rawanonline.com/hypcrisy
۱۳. سلطانی نژاد، رضا، ۱۳۸۷، مباحث تکان‌دهنده و شگفت‌انگیز دروغ، قم، عصر جوان.
۱۴. غزالی، محمد بن محمد، ۱۳۸۳، کیمیای سعادت، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
۱۵. فکرآزاد، حسین و دیگران، ۱۳۹۲ الف، «عوامل زمینه‌ساز بی‌وفایی زناشویی مردان»، تهران، دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی، فصلنامه رفاه اجتماعی، ش ۵۰: ۱۳۵-۱۵۸.

۱۶. _____، ۱۳۹۲ ب، «عوامل زمینه‌ساز بی‌وفایی زناشویی زنان»، تهران، دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی، فصلنامه رفاه اجتماعی، ش ۵۱: ۱۰۹-۱۳۲.
۱۷. قاسمی، سمیه؛ محدثی گیلوانی، حسن، ۱۳۹۶، «مطالعه جامعه‌شناختی دروغ‌گویی در روابط بیناجنسی، مورد: زوج‌های تهران (۱۳۹۵-۱۳۹۶)»، پژوهش‌نامه زنان، سال هشتم، شماره سوم.
۱۸. ماهرزاده، جواد، ۱۳۸۷، «جامعه‌شناسی دروغ»، ۱۳۹۷/۲/۱۷: www.ravabetomomie.blogfa.com/post
۱۹. مختاری، علی، ۱۳۹۱، «دروغ رذیله بزرگ اخلاقی -۳»، قم، نشریه مبلغان، ش ۱۶۱.
۲۰. ملکی، سهیلا، ۱۳۹۷/۲/۲۰، «آسیب‌های بی‌صدافتی و دروغ در خانواده»، دفتر تبلیغات اسلامی خراسان رضوی، شبکه معالم: mag.maalem.ir
۲۱. نوری همدانی، محمدجواد، ۱۳۹۴، لذت زندگی بدون دروغ، تهران، دلیل ما.
۲۲. همایون مصباح، سید حسین، ۱۳۹۰، «روش مواجهه و برخورد با نفاق»، مشهد، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، نشریه پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، ش ۹۲.
23. Boyatzis, R. E. (1998), *Transforming qualitative information: thematic analysis and development*, Sage.
24. Deb, Hirschhorn; (2017); "Little White Lies: How Dishonesty Affects Intimate Relationships"; (2018, jun, 6); <https://www.goodtherapy.org/blog/little-white-lies-how-dishonesty-affects-intimate-relationships-0720174>.
25. Degges-White, Suzanne (2018, June 4). "4 White Lies you Should Never Tell yourPartner", psychologytoday.com/us/blog/lifetime-connections/201804/4-white-lies-you-should-never-tell-your-partner.
26. Nolan, Jack; (2017); *How To Respond When You Find Out Someone Has Lied To You*; <https://www.aconsciousrethink.com/6408/respond-when-someone-lied>; (2018, jun, 6).
27. Ratecliff Barr; Kathryn; (2018), "How to Handle Broken Promises in a Relationship", <https://oueverydaylife.com/handle-broken-promises-relationship-33006.html>; 2018, June 21.
28. Scott Gini Graham (2010), *Playing the Lying Game: Detecting and Dealing with Lies and Liars, from Occasional Fibbers to Frequent Fabricators*. Santa Barbara: : Praeger
29. Stritof, Sheri; (2017); *Do You Keep Your Word?*; (2018, jun 17); <https://www.verywellmind.com/do-you-keep-your-word-2303983>.
30. Thowfeek, Tariq (2015), "Chronic Broken Promises", (2018, jun18), <http://outofthefog.website/top-100-trait-blog/2015/10/30/chronic-broken-promises>.